

Koszorú L. (2025): Szerkesztői előszó. A városépítés felelőssége és az építészet minősége. CITY.HU Várostudományi Szemle. 5(1), 7–14.

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ¹

A városépítés felelőssége és az építészet minősége

Koszorú Lajos²

A jelen bevezető célja turbulens urbanisztikai és építészeti trendek között szövődő bonyolult kapcsolódások bemutatása, a korlátlanul gondolt építéssel összefüggő keretek és feltételek változásaira ráirányítani a környezetalakításon tevékenykedők figyelmét.

Az összeomlás felé vágató kultúránkban az építészet – építés felpörgése és eredményei, illetve sokdimenziós negatív externáliái mögött megválaszolatlan kérdések sora lappang. A CITY.HU jelenlegi *építész-számának* keretezését a fenntarthatóság és az összeomlás, valamint az építészet értékteremtő növekedésközpontúsága közötti kapcsolatok egy-egy szegmensének felvillantása adja.

Növekedésfókuszú kultúránk a fejlődést a még több, még jobb, még nagyobb, még érdekesebb dimenziók által behatárolva képzei. A civilizációnk globális viselkedése – gondolkodás, magatartás, életvitel – számára természetszerű a megszokott kényelmi, technikai, infrastrukturális feltételek konstans rendelkezésre állása. Miközben kultúrkörök, földrészek között rendkívül szélsőséges különbségek vannak, az elvárt és valós szükségleteken alapuló „szolgáltatások” szintjében.

Az összeomlás útján haladó civilizációnk központi kérdése, hogy képes-e önkorlátozással, gyökeres magatartásváltoztatással *új egyensúly* felé evickélni. Egyes szakértők szerint ez lehetséges, mások apokaliptikus víziókat vetítenek előre, de tudjuk, hogy a fogyó erőforrások, a polikrízisek, a háborúk világában az urbanisták – építészek felelőssége továbbra is meghatározó. Talán megválaszolhatatlan szakmai és morális kérdés, hogy e kihívásokra az építészet képes-e a *kor-szerűség kontextusában* és az *építés dimenzióiban* érdemi válaszokat, alkalmas megoldásokat, szakmai magatartásmintákat a rendelkezésre álló egyre rövidebb idő alatt kialakítani.

¹ A szám megjelenését a Magyar Építész Kamara támogatta.

² építész, urbanista; 2007 óta a Város-Teampannon Kft-t urbanista és regionális műhelyét építi kollégáival; e-mail cím: koszoru48@gmail.com

A linearitás megszűnése, a robbanásszerűen gyorsuló változások, egyre markánsabb civilizációs feszültségeket gerjesztenek. Városaink megszokott fejlődésének egyre korlátozottabb és bizonytalanabb jövőképét az építész, urbanista és földrajzos szakemberek kis része átlátja. Ám szakmai diskurzusok még nem fókuszálnak az egyre markánsabb fenntarthatatlanabb folyamatok fenyegetéseire, a széles körű vélekedés bízik – bízni akar – a fenntarthatósági törekvésekben és technológiai „csodafegyverekben”, amit a szűklátókörű politikusok és a megszokott politikák felerősítenek.

A szerzők szakterületeik vezető reprezentánsai, meghatározóak a tágan értelmezett magyar építészeti kultúra és urbanisztika életében, rendelkeznek azzal a rálátással és tapasztalattal, melynek birtokában az aktuális helyzetképet vetítik elénk. A szám elismert szerzőinek egymásra is reflektáló írásai feltárják a sokszínű építészeti életünk eredményeit és összetett problémáit is. Az eredmények és a múltban gyökerező folyamatok bemutatása mellett, a szakmai gondolkodás és az oktatás fő kérdéseit, korlátait és lehetőségeit is releváns módon mutatják be.

E cikkfűzér az építészet, építés és az urbanisztika jelenségeinek értelmezésével, egy-egy részletkérdés, folyamat megvilágításával reflektál az előttünk álló kihívásokra.

A városodási és építési politikák – és benne az építészek – felelőssége a folyton növekvő – 8,3 milliárd³ – népesség elismerhető szükségleteinek arányos kielégítése, melynek több olyan dimenziója van, amelyek eltérő dinamikával változnak. Ezek a változások folyamatosan növekvő mennyiségű építmények (a különféle épületek és a kapcsolódó működőképes műszaki környezet, a továbbiakban építmények) előállítását sürgetik. Fontos a sürgető feszültséget is látnunk, hiszen az élelem melletti másik alapvető lét-feltételről, a biztonságos lakhatásról van szó. Amennyiben ezeket elismerjük valós szükségleteknek, akkor nagyságrendileg felmérhető a várható építésekhez nélkülözhetetlen hely, anyag, víz és energiaigény. Erre jelen írások keretei között csak utalásszerűen van lehetőség, a ma közkézen, közszájon forgó könyvek, podcastok, konferenciák, civil kezdeményezések forró témái, esetenként nem kiforrott modelljei alapján.

Miből áll elő a nehezen meghatározható épületszükséglet?

- A nap, mint nap növekvő létszámú emberiség fizikai igényeinek a megteremtése;
- Az építmények természetes avulásából, bontásából következő fogyás pótlása;
- A meglévő népesség migrációja következtében az új helyszíneken szükségessé váló város és építettöbbslet megépítése;

³ A lapszám megjelenésekor (worldometers)

- A növekvő megalopoliszokban és nagyvárosi fókuszokban, valamint agglomerációikban folyamatosan gyarapodó substandard lakókörnyezet (bádogvárosok, nyomornegyedek, zártkerti lakások, gettók, városi erdők menedékei, ...) biztonságos, klímastabilan élhető, emberi szintre hozása;
- A kulturális és demográfiai miliő átalakulásának hatására előállt minőségi és funkcionális szükségletek kielégítése (gyógyítás/gondozás, oktatás, biztonság, kultúra és rekreáció).

Mindezek tervezése, bonyolítása, megvalósítása irdatlan technikai, technológiai, szervezési, finanszírozási feltételekkel jár, ugyanakkor van egy triviális körülmény, nevezetesen: a technológiákkal nem pótolható anyagigény kérdése. Magyarországon e (csillapított) folyamatok erős markereként a fogyó népesség ellenére kibontakozó lakhatási válságot, az építési anyagok és lakások tartós áremelkedését, valamint az életminőséghez kapcsolódó épület és infrastruktúra hiányokat tapasztalhatjuk.

Ezeket az elmúlt évtizedekben megerősödött folyamatokat és a várakozások szerint gyorsuló trendeket, tartós irányúnak tekinthetjük. Mindezek mellett a közösségben élő társadalmak számára nélkülözhetetlenek azok a különféle kulturális rendeltetésű épületek, amelyek a mindenkori összetartozás, a közös cselekvés és együttműködés valós és szimbolikus helyszínei.

A szám tematikus szerkezete

Az első két írás a polikrízisek globális tematikáinak összegabalyodását és a budapesti városrégióban megjelent hatásaikat teszi górcső alá. Az urbanisztikai trendek mai jelenségei és modell szinten értelmezhető jövőbeli kifutásuk éles kérdései, mindkét időszakban felmerülnek. A két tanulmány a technikai csodavárás, a változásoktól lemaradó politikák és a mindenhatónak gondolt tervezési kultúra zsákutcába sodródására is rávilágít.

Szalóczy Zsolt: Városaink és az épített környezetünk jövője a polikrízis tükrében

Városaink jövőjét a mindinkább nyilvánvaló erőforráskorlát, energia- és anyaghiány, az időjárás szélsőségei, háborúk, egyre több szálon elbizonytalanítják, melynek súlyos társadalmi hatásai és immár gazdaságformáló erői is működésbe léptek. A polikrízisek kumulatív hatásai rendszerszintű instabilitást okoznak, ezek súlyával szemben a fenntarthatósági szemléletek, politikák, a korlátos tervezési felfogások gyakorlati javaslatok legfeljebb tüneti kezelésre képesek.

Bemutatja a megújuló energiaátállítás és korlátlan megújuló energiákhoz való hozzáférés paradoxonát, ami szorosan összefügg a véges erőforrásokkal. Az éghajlati szélsőségek városokra, infrastruktúrákra gyakorolt többsíkú, közvetlen káros hatásain túl, ezek gazdasági és társadalmi következményeire is rámutat, azzal is, hogy a városok biztonságos, folyamatos működése messze túlmutat a túlértékelt technológiai megoldásokon.

Az etikai, politikai kihívások, a társadalmi igazságosság és az intézményi rendszer egyes, ma még feloldhatatlannak látszó érdekütközései is bemutatásra kerülnek.

Koszorú Lajos: Budapest városrégió és az építészeti környezet kérdései

A Budapest városrégióval foglalkozó tanulmányom az európai tér kontextusából eredő átfogó hatások végiggördülésével vázolja a metropolisz térség spontán felépülő és mára egyre szervezettebben működő modelljét. A formálódó metropolisz térségben elementáris szerkezetalakító hatások érvényesülnek, melyek irányításának eszközei, intézményei (pl. területi tervezés, települési együttműködés intézményei stb.) megszűntek. A gazdasági integráció és az évszázados centralizáció farvizén sodródó folyamatok csak sok veszteséggel, erőforrás pazarlással képesek közelíteni a városi–települési terek összekapcsolódási törekvéseit, a térszerkezet alakítás és az összekapcsolódás adekvát irányait.

A ma domináns munkakultúra és életvitel embere másképpen viszonyul saját városi környezetéhez, új igényei alakítják a környezet működését, biztonságát, megváltozott a város használata, a városhoz, mint élményadó komplex miliőhöz való kapcsolódás egyre többre épít. Ezekre reflektál a 21. századi megújuló városi élet értelmezési keretének modellje, melynek középpontjában a humán dimenziók állnak.

A városi miliő attribútumai a biztonságos városműködés, a városhasználat szabadsága, a városélmény, azaz a közeg hatása, és a mindezekre épülő identitás/városszeretet, együttesen adják a városszövevényeink vonzó, megtartó gazdagságát.

A közeljövő fókuszában a városok képességei mellett, a valós és az indukált szükségletek növekvő szakadéka áll, melynek kezelési zsákutcait és morális szempontjait a tanulmány melléklete a mesterséges intelligenciával folytatott párbeszéddel illusztrálja. Clauddal beszélgetve a gondolkodásunk alapjait adó növekedésfókuszú szemlélet és hozzáállás végzetes csapdájára mutattunk rá, amely a „puha” megközelítések és szigorú szabályozás között fennáll.

A következő három írás a mába vezetően mutatja be az építészeti stílusok és a közelmúltbeli trendek, törekvések mélyebben összefüggő kapcsolódását.

Kovács Dániel: Tendencia radar alatt. Brutalista építészet Magyarországon

A tanulmány egy globális modernizációs ciklus jelentős építészeti irányzatát – karakteres stílusát – vázolja. Bemutatja a brutalizmus eredetét és fejlődését, néhány emblematikus személyiségét is. A 60-as évek nyugati jóléti társadalmi után kapaszkodó hazai városhálózat gyarapodásához és megerősödéséhez kapcsolódó, egyre szélesebb értelmű kulturális–közösségi épületeken kibontakozó későmodern stílusjelenség tisztázása több mint időszerű. Több okból is.

Lényeges kérdés egyfelől az adott kor hazai építészetének a „szocreál”-ról való leválása és a nemzetközi megjelenéssel való szoros kapcsolódása, valamint a magyar eredmények lehetséges helyének bemutatása, mely még vázlatosan is komoly kihívás.

A trend kibontakozása összefügg a fiatalabb építésznemzedék tájékozottságával és nyitottságával, a vidéki, kevésbé kontrollált tervezőirodai hálózat felépüléséből adódó bőséges lehetőségekkel, de a közcélú épületek politikailag is támogatott építésével is.

A brutalista stílus túllépett az építészet hagyományos esztétizáló – díszítő – elvárásain, és a szerző szerint „a szerkezeti és anyagi őszinteséget, illetve a vizuális emlékezetességet” állítja az alkotói folyamat fókuszába. Lényeges tanulságokat kínál ez a szempont, a mai magasépítészet egyes barokkos, retró, populista-régieskedő irányzatainak megítélése számára.

Végül felveti az építő düh (bontások, felújítások, szigetelések, mindenoldalú politikai és szakmai korlátoltságok) áldozatául eső épületek védelmének, értékörző dokumentálásának szükségét.

Erő Zoltán: Budapest építésze a 21. század első évtizedeiben

A rendszerváltástól napjainkig tartó nyitott körkép, mely folytatást, elmélyült elemzéseket provokál. A szerző magabiztos építészeti kultúrájára alapozottan, vázlatosan bemutatja az új korszak feltételei és lehetőségei között megvalósult emblematikus alkotásokat.

Közvetve utal a piaci viszonyok között kialakult új épülettípusokra, azok jó gyakorlati példáit felmutatva. Természetszerűnek tekinti a középületek – ideértve az iroda és oktatási, sportcélú létesítményeket is – meghatározó megjelenését, kultúraalakító hatását.

Az urbanisztikai példák és városrehabilitációs gyakorlati eredmények a város megújuló képességét is kellően illusztrálják, miközben felveti a replika építészet, az „ideologikus bontások” és „historikus populizmus” értékelésének kérdését is. Az új város-fejlődési ciklus építészeti és közterület fejlesztési példáit, a nagyobb infrastrukturális fejlesztésekkel együtt kezeli, hangsúlyozva jelentőségük szinergiáit.

A park nélküli lakóparkok piaci optimumra törekedve elhagyják a közösségi fejlesztéseket, miközben magasabb szintű rendezettségük magában rejti a monoton, falanszter jellegű megjelenés veszélyét is. Az „újra húzott” keretes beépítés és a vegyes funkciójú épületegyüttesek változatos építészeti megoldásai számos dimenzióban élhető városias miliőt produkálnak, a városias utcakép elvesztése és a valós zöldfelületek erős zsugorodása ellenére.

Marosi Péter – Koszorú Bálint: Talált terek – a városújrahasznosítás egyik útja

E tanulmány szerzői a történelmi városmagban folyó empatikus köztérépítészeti példákon keresztül a város újraértelmezés és a valódi – integrált – urbanisztikai gondolkodás eredményeit értelmezik. A szerzők magas minőségben megvalósult példákon mutatják be a történelmi városszövetben elveszett, rejtőzködő, lehetséges terek kibontásának és a mai környezetbe, városhasználatba integrálásának útjait.

A Budapest Szíve programban megvalósult Új Főutca, a Vörösmarty tér és a Bástya park karakteresen eltérő esetei, tankönyvbe illőek. A szerkezet evolúciójának, a városműködés és közlekedés technológiadomináns korszakváltozásainak egymásba csúszó ciklusai során, egyre erőteljesebben megfogalmazódik az emberközpontú város és közteréhasználat valós igénye. A széttagolt, lemaradó ágazati felfogásokon átlépve, szerencsés fordulatok segítették a vonzó eredményeket: a megrendelők türelme, a tervezők kitaratása, együttműködése és alázata, a kivitelezők gondos munkája talán bebizonyítja a „térkövezős zsurnalisztáknak” is, hogy a közösség és a köztér – együtt az agora – a városlakók nélkülözhetetlen lelki és fizikai szükséglete.

A bemutatott köz-tér felfogások, tervek és megépült terek, képesek megfelelni a nagyváros lakói, használói magasszintű élethezési vágyainak. E tereken adott az élménygazdag, sokrétű összekapcsolódások, változatos jelenlét, rendezvények, az ősi agóraigény biztonságos megélése.

Alföldi György: Építészeti – Oktatás – Társadalom

Az építészképzés súlyos dilemmáit és lehetséges útjait vázolja. Alaptétele Wigley nyomán, hogy az oktatásnak olyan gondolkodásmódokat kell a következő generáció gondolataiban felépíteni, „hogy az ismeretlenbe ugorjon” és amelyek lényegében

„szembeszegülnek a jelen logikájával.” Az építészképzés kialakulásának gyökereitől, a megújulási kísérletekre és intézményi adottságokra reflektálva jut el a mai helyzetig.

Napjaink egyre gyorsuló, nem várt változásai keretében, a jövő igényei átlépték a „formalista” és a „társadalomtudatos” tábor építészeinek készségeit és képességeit. Az „emberépítés” a jövő építészoktatásának iránya, mely a *nemépítés* oktatásának paradox igényét is feldobja a polikrízisek szorításában.

Kiemelkedő jövőalkotó, folyamatokat meghatározó viselkedés az építész társadalmi felelőssége, mely az oktatás módszertanára is többirányú nyomást gyakorol. Mindezekre és a környezetünk igényeire reagálva, a tartalmi, szemléleti, digitális – AI technológiai oktatástechnikai szempontokat, egyes oktatók felfogásán keresztül vázolja. A nagylétszámú képzés keretein belül erős kihívás, a személyes-elit és a közösségicsoportos képzési rendszerek közötti értékkülönbségek és feszültségek kezelése. Ezek vázlatosan bemutatott útjai nélkülözhetetlenek a jövő felelős építészeinek felépüléséhez.

A tanulmány sürgeti az egyetemek változások iránti nyitottságát, sokoldalú felzárkózását a különböző szinten zajló folyamatokhoz.

Somogyi Krisztina: Fogalmi metszetek: Viszonyulások, értelmezések, hangoltságok és kérdések a kortárs magyar építészetben a Helyzetkép című kiállítás alapján

Somogyi Krisztina többdimenziós írása az építészet kommunikációjáról is szól, miközben markáns körképet rajzol a hazai építészeti gondolkodás mai irányairól. A SZIMA Építőművészeti szakosztály kezdeményezte kiállítás sajátos összhangzatot hozott létre, melynek lényege nem az összhangról szól, hanem a valós sokszínűségről. Az, hogy az alkotó építészek gondolkodását milyen fogalmak, milyen kontextusok, milyen súllyal keretezik, és az erre alapozott viszonyulásokat a közeljövő kihívásaihoz és magához az építéshez, hogyan határozzák meg, ennek az igen változatos képét nagyon érzékenyen elemzi és összegzi az írás.

Az írás implicit módon a pályaművek alapján a stílus kérdését is érinti. Elemzései megerősítik, azt a többek által hangoztatott vélekedést, hogy az építészetben már minden formai és szemléleti megközelítés megtörtént, a stílári korszakok bősége, globális kavargása csúcspontra ért, és ezzel a stílusos építészet megszűnése valóság.

A rendkívül gazdag és inspiráló kiállítási anyagban az elképzelhető, jövőre irányuló felvetések hiánya állapítható meg, a széles merítése ellenére. A fiatalabbak munkáiban sem jelennek meg alternatív világok, előremutató scénáriók, „a jövő legfeljebb, mint elkerülendő klímakatasztrófa vetül elénk.”

A Helyzetkép kiállítás és a róla, valamint a kiállítás kapcsán megfogalmazható kérdésekről szóló írás sürgeti az építész közösségek nyitott, együttműködő beszélgetéseit, ami a magyar építészet identitásához nélkülözhetetlen.

Szirmai Viktória: A várostervezés és a jövőképek

A CITY.HU tematikája szerint egyes lapszámok végén Válogatás címen egy–egy korábban már megjelent, érdekes és a témába vágó tanulmányt közlünk.

Szirmai Viktória: A várostervezés és a jövőképek című tanulmánya a Valóság 1985-ös év 8. számában jelent meg.

Ennek a számnak a szerkesztőjeként a tanulmányt mindenképpen újraolvasásra ajánlom, kiemelten annak illusztrálására, hogy a sokak által használt „a történelem ismétli önmagát” hangzatos mantrájától való elszakadást erősítsem. A cikk írásakor a föld népessége fele a mai létszámnak, amely negyven év alatt megduplázódott és ilyen még nem volt.

A cikk felhívja a figyelmet a humán értékek, bonyolult érdekviszonyok és szükségletek, valamint a tervezés céljai, azaz a jövőképek között szükségszerűen újratemelődő feszültségekre, szakadékokra. A tervezés eszközeinek korlátosságára, a jövőkép és a valóság változása közötti feszültségre, mind a Nyugat-Európában, mind a szocialista táborban folyó városépítési gyakorlatból hoz példákat, melyek normatív, fizikai-műszaki, funkcionális törekvéseit kudarcosnak, korlátosnak értékeli.

A nagyobb léptékű településhálózati, kiegyenlített településfejlesztési és városszerkezetalakító megközelítéseket a mélyebb, érdemi tervezés feltételének tartja a szerző. A cikk megjelenése idején már kialakult az intézmények és tervezőműhelyek hálózata, amelyek mára teljes mértékben megszűntetésre kerültek.

A végső kérdés: a jelenre vagy a jövőre irányult legyen a tervezés. Segítségül hívja J. Goldot, aki szerint a tervezésnek válaszolnia kell, hogy milyen legyen a jövő városa, míg Bruce Allsop szerint az építész tervezzen a jelen számára és a jövőt hagyja azokra, akik a jövőben fognak élni.

*Koszorú Lajos
A tematikus szám szerkesztője*